

A nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga

Szerző: SZABÓ Sarolta

Affiliáció: egyetemi docens, PPKE JÁK

Rovat: A nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga

Rovatszerkesztő: SZABÓ Sarolta

Lezárás dátuma: 2019.09.19

Idézési javaslat: SZABÓ Sarolta: „A nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga” in JAKAB András – KÖNCZÖL Miklós – MENYHÁRD Attila – SÜLYOK Gábor (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia (A nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga rovat, rovatszerkesztő: SZABÓ Sarolta) <http://ijoten.hu/szocikk/a-nemzetkozi-gazdasagi-kapcsolatok-joga> (2019). Konkrét szöveghelyre való hivatkozáshoz javasoljuk a szövegbeli bekezdésszámok használatát, pl. [8] vagy [12]–[18].

A szócikk célja, hogy a nemzetközi gazdasági kapcsolatok jogát, annak elméleti megalapozottságát, a magyar jogtudományban való megjelenését és folyamatosan cizellálódó tagolását bemutassa. A nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga egy viszonylag önálló, komplex jogterület. Bár volt idő, amikor ezek a szabályok még a nemzetközi magánjog „testébe” tartoztak, ez a nézet meghaladottá vált, a jogterület (a kapcsolódási pontok ellenére) egyértelműen elhatárolható a nemzetközi magánjogtól. A szócikk a nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga kialakulásának csomópontjai után a jogterület XXI. századi kihívásait is vizsgálja. A rovat szócikkei a nemzetközi gazdasági kapcsolatok jogának jogforrási rendszerébe beillesztetten jelennek meg.

Tartalomjegyzék

- 1. A nemzetközi gazdasági kapcsolatok jogának fogalma és elnevezése**
- 2. A nemzetközi gazdasági kapcsolatok jogának elhatárolása a nemzetközi magánjogtól**
- 3. A nemzetközi gazdasági kapcsolatok jogának tagolása**
- 4. A nemzetközi gazdasági kapcsolatok jogának kialakulása**
- 5. A nemzetközi gazdasági kapcsolatok jogának megjelenése a magyar jogtudományban**
- 6. A nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga a XXI. században**
- 7. A nemzetközi gazdasági kapcsolatok jogának jogforrásai**
 - 7.1. A nemzetközi gazdasági kapcsolatok közjogának jogforrásai
 - 7.1.1. Belső feltételrendszer
 - 7.1.2. Külső feltételrendszer
 - 7.2. A nemzetközi gazdasági kapcsolatok magánjogának jogforrásai
 - 7.2.1. Az egyes államok saját, magán- és kereskedelmi jogi szabályai
 - 7.2.2. Nemzetközileg egységesített (unifikált) jog
 - 7.2.3. Egyéb „jogforrások”: kereskedelmi szokások, szokványok, általános szerződési feltételek, mintaszerződések, lex mercatoria

1. A nemzetközi gazdasági kapcsolatok jogának fogalma és elnevezése

[1] A területtel foglalkozó tudományos munkák^[1] definícióit és megállapításait szintetizálva megadható a nemzetközi gazdasági kapcsolatok jogának fogalma, valamint tárgya és szabályozási módszere.

[2] A nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga egy viszonylagosan önálló, komplex jogterület. Tárgyát olyan, a nemzetközi gazdasági kapcsolatok során létrejövő vagyoni – és azokkal szorosan összefüggő személyi – viszonyok alkotják, amelyekben lényeges nemzetközi (külföldi) elem van. Szabályozási módszerének jellegzetessége pedig, az hogy abban együtt és egyszerre hatnak közjogi és magánjogi, uniós jogi, nemzetközi közjogi és nemzetközi magánjogi normák.

[3] A nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga (szemben a nemzetközi magánjoggal) nem rendelkezik az önálló jogágiságnak az elmélet által megkívánt feltételeivel. A jogágakra jellemző a szabályozás homogén tárgya és módszerbeli egyneműsége. A nemzetközi gazdasági kapcsolatok jogáról azonban éppen az mondható el, hogy a különböző jogágakhoz tartozó szabályok komplexitása jellemzi, és abban nem érvényesül valamiféle egységes, egynemű szabályozási módszer. Ez a jogrendszernek az a területe, amelyben „a jogviszonyok szabályozásában együtt és egyszerre hatnak nemzetközi (köz)jogi, igazgatási és pénzügyi jogi, polgári jogi; anyagi jogi és kollíziós jogi normák, jogszabályok”.^[2]

[4] Mivel tehát önálló jogágnak nem nevezhető, ezért hívjuk ezt a normatömeget – jobb kifejezés híján – jogterületnek.^[3] Pontosabban, ahogy Mádl Ferenc úttörő munkájában megállapította: egy viszonylag önálló, komplex jogterületnek.^[4]

[5] A jogterület önálló, mert az idesorolható jogszabályok (és jogszabálynak nem minősülő jogforrások) a nemzetközi gazdasági kapcsolatok során létrejövő jogviszonyok rendezését szolgálják. Összességükben tehát másfajta kapcsolatok szabályozására nem használhatók fel, ezért az alapjukat képező gazdasági viszonyoknak más viszonyoktól elkülöníthető voltából következik a szabályozására szolgáló normarendszer önállósága.^[5]

[6] Ez az önállóság azonban azért viszonylagos (relatív), mert a szabályozásban részt vevő normák nagy része önmagában másfajta gazdasági viszonyokban is alkalmazható, nem csak a nemzetközi gazdasági fogalomban kialakuló kapcsolatokban.

[7] A jogterület komplexitása pedig azt jelenti, hogy az itt együtt és egyszerre ható szabályok a legkülönbözőbb jogágakhoz is besorolható jogszabályokból (vagy kvázi jogszabályokból) tevődnek össze.^[6]

[8] A nemzetközi gazdasági kapcsolatok jogának általánosan elfogadott tudományos rendszere még nem alakult ki.^[7] Ennek megfelelően a külföldi jogirodalomban annak elnevezése sem egységes, ez rendszerint annak függvénye, hogy a jogterület melyik részét taglalják.^[8] Hazánkban a jogtudomány egységesen a nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga *terminus technicust* használja.

[9] A nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga didaktikai szempontból önálló diszciplína.^[9]

2. A nemzetközi gazdasági kapcsolatok jogának elhatárolása a nemzetközi magánjogtól

[10] A nemzetközi gazdasági kapcsolatok jogát tehát el kell határolni a nemzetközi magánjogtól. Az előbbi egy relatíve önálló, komplex jogterület, míg az utóbbi önálló jogág. A nemzetközi magánjog által szabályozott életviszonyok egyneműek, ti. az a lényeges nemzetközi elemmel rendelkező polgári jogi,

családjogi és munkajogi jogviszonyokat rendez. A nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga heterogén szabályösszesség (közös vonása a nemzetközi magánjoggal a lényeges nemzetközi elem szükségessége). Míg a nemzetközi magánjog szabályozási módszere a közvetett utaló módszer, az alkalmazandó anyagi jogra utaló kollíziós szabályokkal,^[10] addig a nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga alapvetően a közvetlen jogrendezést biztosító anyagi jogi szabályokkal valósul meg.

[11] A két diszciplína persze át is fedi egymást, ugyanis „a nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga nem tud létezni a nemzetközi kollíziós magánjog közvetett jogrendezést nyújtó utaló szabályai nélkül”.^[11] Világosan látszik ez a szerződésekre irányadó jog meghatározásakor például a jogválasztásnál, de e tekintetben fontos szerepet játszik a társaságok honosságának (társaság alapítására, megszűnésére stb. alkalmazandó jog) meghatározása is.^[12]

3. A nemzetközi gazdasági kapcsolatok jogának tagolása

[12] A nemzetközi gazdasági kapcsolatok jogának „legkiforrotlanabb” és a joganyagok komplexitása miatt legnehezebben megválaszolható kérdése annak tagolása.

[13] Időben először Bánrévy Gábor az, aki a nemzetközi gazdasági kapcsolatok jogát két, „egymásba kapcsolódó és egymást kölcsönösen feltételező” egységre bontja.^[13] Közjogi összetevőnek nevezi azoknak az állami aktusoknak, nemzetközi szerződéseknek és belső jogszabályoknak az összességét, amelyek meghatározzák a nemzetközi gazdasági forgalom kereteit, nemzetközi és hazai feltételeit. A magánjogi összetevő tartalmát azok a polgári jogi tartalmú szabályok képezik, amelyek a vállalkozók közötti nemzetközi vonatkozású, gazdasági célú szerződések tartalmának kialakítását meghatározzák, illetőleg lehetővé teszik.^[14]

[14] A Mádl-Vékás-tankönyv a nemzetközi gazdasági kapcsolatok jogának általános és különös részét különíti el. Az általános részben kap helyet a történeti-elméleti rész (a jogterület fejlődése és általános problémái), a jogforrások (bővebben lásd 7. pontot) továbbá például az ->[Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény \(General Agreement on Tariffs and Trade, GATT\)](#) és a ->[Kereskedelmi Világszervezet \(World Trade Organization, WTO\)](#) rendszerein belül érvényesülő jogelvek: így a nemzeti elbánás elve vagy a legnagyobb kedvezményes elbánás elve. A jogelvek között megjelennek a beruházásvédelem elvei is, például a külföldön beruházott tőkével kapcsolatban a tisztességes és méltányos elbánás (*fair and equitable treatment*) elve. A különös rész a nemzetközi gazdasági kapcsolatok alanyaira, a szerződésekre, a fizetések jogára és a nemzetközi jogviták rendezése részekre (például a választottbíráskodás, állami immunitás) tagolható.^[15]

[15] Palásti Gábor 2003-as tanulmányában szorgalmazza a nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga közjogi és magánjogi jellegű fejezeteinek szisztematikusabb elválasztását, és egy saját közjogi rendszer kiépítését,^[16] annak nagyobb hangsúlyozását.^[17]

[16] Vörös Imre külön kötetben és a korábbi tankönyvekhez képest jóval cizelláltabban tárgyalja a közjogi joganyagot. A közjogi „rendszeralkotás” szempontjából elsőként rendszerezte, hogy a nemzetközi gazdasági kapcsolatok jogának közjogi természetű keretei három viszonyrendszerre vonatkoznak:

- a) egy nemzetközi gazdasági kapcsolatokban tevékenykedő vállalat először azzal az állammal kerül kapcsolatba, amelyben honos (igazgatási jellegű előírások, például engedélyezés);
- b) a második csoportba tartoznak a nemzetközi gazdasági kapcsolatokban tevékenykedő vállalat és a másik (külföldi) állam közötti viszonyok – idesorolhatók a külföldi befektetések és beruházások szabályozása, valamint a külföldi vállalat alapítás speciális szabályai.
- c) a harmadik csoport az állam és egy vagy több másik állam közötti viszony (WTO, GATT stb.).^[18]

[17] Tovább bontva a rendszert, Vörös ezt a hármas közjogi természetű jogviszonycsoportot a belső és a külső feltételrendszerbe sorolja be. A belső feltételrendszer egy államnak a nemzetközi gazdasági kapcsolatokra vonatkozó közigazgatási jogi szabályait tartalmazza (ez az a keret, amelyben a

vállalatok a nemzetközi gazdasági kapcsolatok körébe eső üzleti-gazdasági tevékenységüket kifejtik). A külső feltételrendszert két részre bontja: az államok egymással kötött nemzetközi jogi megállapodásai (vámok szabályozása stb.), valamint a külföldi beruházások védelmére vonatkozó speciális nemzetközi jogi szabályrendszer.^[19]

[18] A külső feltételrendszer egy másik rendszerezését Molnár István János adja, aki tankönyvében a következő felosztást tartja indokoltnak és célszerűnek: a) az államok gazdasági együttműködésére vonatkozó nemzetközi jogi alapelvek; b) a bánásmódra vonatkozó nemzetközi standardok; c) a gazdasági kapcsolatok fejlesztésében nagy jelentőséggel bíró nemzetközi szervezetek; d) a nemzetközi gazdasági kapcsolatok nemzetközi közjogának jogforrásai.^[20]

4. A nemzetközi gazdasági kapcsolatok jogának kialakulása

[19] A nemzetközi gazdasági kapcsolatok jogának kialakulásához vezető új tényezők több hullámban jelentkeztek. A XIX. század végére a kereskedelmi és gazdasági kapcsolatok nemzetközi jellege, „nemzetköziesedése” volt megfigyelhető, ami a jogfejlődésben is tetten érhető. Az internacionalizáció ezen stádiumára mind a közjog, mind a magánjogi reflektált.^[21] Előbbit illetően létrejött a legnagyobb kedvezmény elvén alapuló kétoldalú kereskedelmi és hajózási egyezmények sora. Utóbbi vonatkozásában ekkor születtek meg a szellemi alkotások jogával, valamint a nemzetközi árufuvarozás szabályozásával foglalkozó nemzetközi egyezmények.^[22] Ez a korszak az első világháború kitörésével ért véget.

[20] A következő nagy hullám a második világháború után, a Bretton Woods-i rendszer megalkotásával indult, majd 1947-ben létrejött a GATT, „megszületett a világkereskedelem multilaterális szabályozási kerete”.^[23] Ez az időszak mennyiségi és minőségi változást hozott. Míg a XIX. században, a klasszikus nemzetközi magánjog kialakulása idején mennyiségileg is kevesebb nemzetközi elemmel rendelkező jogviszonnyal kellett számolni, ez a XX. században már hatványozott növekedésnek indult. Az új technológiák megjelenése, a nemzetközi kereskedelmi kapcsolatok folyamatos bővülése, a kereskedelmi forgalom egyre intenzívebbé válása ráadásul együtt járt új, komplex jogviszonyok megjelenésével: nemzetközi vállalatalapítások, nemzetközi kooperációk, az állam megnövekedett szerepvállalása, licencszerződések, speciális bankügyletek stb. Később megjelentek a nemzetközi gazdasági kapcsolatokban jelentőséggel bíró szervezetek, mint például a WTO, az ENSZ Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Bizottsága (*United Nations Commission on International Trade Law*, UNCITRAL). Ehhez társultak továbbá egyéb tényezők: megnőtt a független államok száma, létrejötték a különböző szabadkereskedelmi övezetek, ->vámuniók.^[24] Az egyre nagyobb területet követelő anyagi jogszabályok, valamint a nemzetközi közjogi normák behatolása a nemzetközi magánjogba a szabályrendszer felbomlásához, „szétrobbanásához” vezetett.^[25]

5. A nemzetközi gazdasági kapcsolatok jogának megjelenése a magyar jogtudományban

[21] A nemzetközi magánjog tehát eredetileg csak a nemzetközi kollíziós jogi szabályokra (->kollíziós norma) korlátozódott. A magyar jogtudományban a nemzetközi magánjog fogalmát Szászy István, majd Világhy Miklós terjesztette ki a nemzetközi, anyagi magánjogi eredetű normákra is.^[26] Szászy szerint „a nemzetközi magánjog a nemzetközi jellegű [...], külföldi elemeket tartalmazó polgári, családi és munkaviszonyokat részben közvetlen jogrendezés útján (anyagi jogszabályokkal), részben közvetett jogrendezés útján (kollíziós normákkal) szabályozó jogi normák összessége”.^[27] Világhy hasonlóan fogalmazott: „A nemzetközi magánjog azoknak a jogszabályoknak az összessége, amelyek a nemzetközi elemet tartalmazó vagyoni [...] viszonyokat akár közvetett, akár közvetlen jogrendezés útján szabályozzák.”^[28] Azonban a közvetlen jogrendező anyagi jogi szabályok mennyiségének és ezzel együtt súlyának a folyamatos növekedése „olyan helyzetet teremtett, ami az addig uralkodónak tekinthető elmélet teljes körű revízióját tette szükségessé”.^[29]

[22] Mádl Ferenc érdeme, hogy hazánkban elsőként tette tudományos vizsgálat tárgyává ezt a

jelenséget, amelyet a „tények lázadása”^[30] kifejezéssel illetett. 1978-ban megjelent nagy hatású munkája szerint a tények két dolog ellen lázadtak: egyfelől a kollíziós (közvetett utaló) módszer ellen, másfelől azon törekvés ellen, hogy a nemzetközi személy- és vagyonforgalom új formáit a nemzetközi magánjog alá vonják. Mádl nevezte ezt a nemzetközi magánjogról leválasztott területet elsőként a nemzetközi gazdasági kapcsolatok jogának.^[31] Ahogy azonban megállapításaihoz hozzáfűzte:

A nemzetközi gazdasági kapcsolatok jogát [...] még meg kell írni. A valóságban ez a [...] normakomplexum persze megvan: él és hat. A valósággal, a gyakorlattal racionálisan ölelkező tudomány feladata, hogy ezt [...] megfelelő gyakorlati, illetőleg tudományos célú munka rendszerében kibontsa.^[32]

[23] Bánrévy Gábor volt, aki 1980-ban tankönyvében elsőként tárgyalta külön részben a nemzetközi gazdasági kapcsolatok jogát (akkor még ugyan a nemzetközi magánjogi szabályokkal együtt).^[33] 1981-ben jelent meg először Mádl Ferenc és Vékás Lajos munkája *Magyar nemzetközi magánjog a nemzetközi gazdasági kapcsolatok jogának főbb elemeivel* címmel.^[34] Bánrévy önálló könyvét *A nemzetközi gazdasági kapcsolatok jogáról* 1998-ban adták ki, ebben már csak a jogterületet érintő kérdések kaptak helyet, és a nemzetközi gazdasági kapcsolatok jogának rendkívül sokrétű, szerteágazó jogszabályanyagát rendszerezte.^[35] 2004-ben látott napvilágot Vörös Imre háromkötetes, szisztematikusan felépített és kidolgozott műve, szintén kizárólag a nemzetközi gazdasági kapcsolatok jogáról.^[36] 2015-ben Molnár István János két kötetben szintetizálta a nemzetközi gazdasági kapcsolatok jogával foglalkozó korábbi tudományos munkákat, elemezte a jogterület eddigi eredményeit, és beépítette annak újabb vívmányait.^[37]

6. A nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga a XXI. században

[24] XX. századi látványos fejlődése után a XXI. század elejére a nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga – bizonyos tekintetben – válságban van,^[38] új kihívások előtt áll.^[39]

Ennek döntő oka, hogy [...] nem tudott lépést tartani a hihetetlenül felgyorsult változásokkal, a tőke- és pénzáramlás mennyiségének megsokszorozódásával és felgyorsulásával, s [...] lemaradt a technológiai és gazdasági átalakulások mögött.^[40]

Míg korábban a nemzetközi gazdasági kapcsolatok túlnyomó többségét az árukereskedelem tette ki, egyre nagyobb teret követelt a szolgáltatások nemzetközi kereskedelme. Főképp a XX. század kilencvenes éveitől kezdve sokszorosára nőtt a nemzetközi pénz- és tőkemozgás.^[41] Ennek egyik eredményeként egyre bonyolultabb és áttekinthetlenebb hitel- és pénzügyi termékek jelentek meg, amelyek szabályozatlansága – többek között – globális pénzügyi és gazdasági válsághoz vezetett.^[42]

[25] Vita folyik arról, hogyan és kiknek kell részt venniük a jogi szabályozás kialakításában, és legfőképpen milyen közös tartalommal.^[43] Lényegesen megváltozott tehát a nemzetközi gazdasági kapcsolatok környezete, módosultak a súlypontok, s mindezt a jognak reflektálnia kell.^[44] Tovább bonyolítja a helyzetet a brexit, azaz az Egyesült Királyság kilépése az EU-ból, valamint teljesen átírhatják a világkereskedelmi (GATT/WTO) szabályokat a 2018-tól megindult „kereskedelmi háborúk”.

7. A nemzetközi gazdasági kapcsolatok jogának jogforrásai

[26] Bánrévy 1998-as tankönyvében tulajdonképpen már elhatárolódott a nemzetközi gazdasági kapcsolatok jogának közjogi és magánjogi része, amelyet a későbbi jogtudósok munkáikkal tovább részleteztek, finomítottak, rendszereztek (lásd 3. pontot). A jogforrások csoportosításakor ezeket vettük alapul.^[45]

7.1. A nemzetközi gazdasági kapcsolatok közjogának jogforrásai

7.1.1. Belső feltételrendszer

[27] A nemzetközi gazdasági kapcsolatok belső jogforrásai körében markáns szerepet játszanak az uniós jogforrások: uniós vámpolitika és vámrendszer, piacvédelmi eszközök (védintézkedés, antidömping-eljárás, szubvencióellenes eljárás). Az állam szerepvállalása a nemzetközi gazdasági kapcsolatok belső rendjének alakításában érinti bizonyos termékek (radioaktív és robbanóanyagok stb.) nemzetközi kereskedelmi forgalmazásának hazai engedélyezési rendjét és a hazai piac védelmét (tisztességtelen piaci magatartás, árszabályozás).

7.1.2. Külső feltételrendszer

[28] A nemzetközi gazdasági kapcsolatok fejlesztésében különösen nagy jelentőségűek az alábbi nemzetközi szervezetek:^[46]

[29] A legfontosabb univerzális nemzetközi szervezet a WTO. Kiemelten annak főbb egyezményei, így a GATT, GATS (->Általános Egyezmény a Szolgáltatások Kereskedelméről), és lényegi szerepük van az egyezményeken belül érvényesülő jogelveknek: *national treatment* (->a nemzeti elbánás elve; NT), *most favoured nation treatment* (->a legnagyobb kedvezményes elbánás elve; MFN). További fontos szereplők, például a Nemzetközi Valutaalap (*International Monetary Fund, IMF*) a Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bank (*International Bank for Reconstruction and Development, IBRD*), az ENSZ Gazdasági és Szociális Tanácsa (*Economic and Social Council, ECOSOC*), az ENSZ Kereskedelmi és Fejlesztési Konferenciája (*United Nations Conference on Trade and Development, UNCTAD*).^[47] A ->beruházásvédelem területén meghatározó szerepet játszik a ->Beruházási Viták Rendezésének Nemzetközi Központja (*International Centre for Settlement of Investment Disputes, ICSID*), valamint idekapcsolódik a Nemzetközi Beruházásbiztosítási Ügynökség (*Multilateral Investment Guarantee Agency, MIGA*) is.

[30] A regionális gazdasági szervezetek közül említendő az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank (*EBRD European Bank for Reconstruction and Development, EBRD*), az Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (*Organisation for Economic Co-operation and Development, OECD*), valamint a ->regionális gazdasági integrációk: szabadkereskedelmi övezetek (Európai Szabadkereskedelmi Társulás – *European Free Trade Association, EFTA*; Közép-európai Szabadkereskedelmi Megállapodás – *Central European Free Trade Agreement, CEFTA*; Észak-amerikai Szabadkereskedelmi Egyezmény – *North American Free Trade Agreement, NAFTA* stb.) és vámuniók.

7.2. A nemzetközi gazdasági kapcsolatok magánjogának jogforrásai

7.2.1. Az egyes államok saját, magán- és kereskedelmi jogi szabályai

[31] A nemzetközi gazdasági kapcsolatok jogának alapvető jogforrásai az egyes államok saját, magán- és kereskedelmi jogi szabályai. (Az e szabályok közötti kollíziók és azok feloldása képezik tárgyát a nemzetközi magánjognak.) A terület jogforrásait számba véve fajsúlyosabb a további két jogforráscsoport:

7.2.2. Nemzetközileg egységesített (unifikált) jog

[32] A jogegységesítési törekvések középpontjában elsősorban a kereskedelmi forgalomra vonatkozó normák álltak, hiszen e téren fejlődtek dinamikusan az államok közötti kapcsolatok, itt jelentkezett leginkább az elérő magánjogi megoldások kereskedelmet gátló hatása.^[48] A különböző állami jogok helyébe lépő egységes szabályozás megalkotása regionális szinten kezdődött, mivel az az államok meghatározott, rendszerint viszonylag kis csoportját ölelte fel

(regionális jogegységesítés). Példaként hozhatók az északi országok, a latin-amerikai országok, az Amerikai Egyesült Államok és az Európai Unió tagállamai közötti jogegységesítés eredményei.^[49]

[33] Ezzel szemben az univerzális igényű jogegységesítési törekvések közös vonása, hogy általában nemzetközi szervezetek keretében dolgozzák ki a jogeszközt (regionális jogegységesítés). Az alábbiakban két szervezet munkáját kiemelten vázoljuk, más kapcsolódó egyezményeket pedig tárgyak szerint csoportosítva.

[34] Az UNIDROIT (Nemzetközi Intézet a Magánjog Egységesítéséért) célja a magán- és különösen a kereskedelmi jog korszerűsítésére, harmonizálására és koordinálására irányuló igények és módszerek tanulmányozása, valamint egységes jogi eszközök, elvek és szabályok megfogalmazása e célok elérése érdekében.^[50]

[35] A szervezet égisze alatt láttak napvilágot

- az 1964. évi Hágai egységes törvények (a nemzetközi adásvételre – ULIS, valamint a nemzetközi adásvételi szerződések megkötésére –ULF),
- az 1983. évi Genfi egyezmény a nemzetközi adásvétellel kapcsolatos képviseletre;
- az 1988. évi Ottawai egyezmény a nemzetközi pénzügyi lízingre és a nemzetközi faktoringra;
- a 2001. évi Fokvárosi egyezmény a mobil berendezésekkel kapcsolatos nemzetközi követelésekre;
- a Nemzetközi kereskedelmi szerződések alapelvei (1994/2004/2010).^[51]

[36] A nemzetközi kereskedelmi jog továbbfejlesztésére hozták létre 1966-ban – magyar kezdeményezésre – az UNCITRAL-t^[52] (az ENSZ Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Bizottsága).^[53] Az univerzális igényű jogegységesítés szervezete több, a nemzetközi kereskedelmi jog szabályozását alapvetően érintő nemzetközi egyezményt, valamint ún. egységes törvényt (*Model Law*) dolgozott ki.

[37] Az UNCITRAL eddigi főbb eredményei:

- az 1974. évi New York-i egyezmény a nemzetközi adásvétellel kapcsolatos elévülési időről, amelyet 1980-ban egy jegyzőkönyv egészített ki;^[54]
- az 1980. évi bécsi konvenció a nemzetközi adásvételi szerződésekről;^[55]
- az 1978. évi hamburgi egyezmény a tengeri árufuvarozásról;
- a 2008-as rotterdami szabályok a teljes egészében vagy részlegesen történő tengeri árufuvarozásról;
- az 1976. évi választottbírósági mintaszabályzat;
- az 1985. évi mintatörvény a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodásról;
- az 1958. évi New York-i egyezmény a külföldi választottbírósági határozatok elismeréséről és végrehajtásáról.^[56]

[38] Az UNCITRAL az elektronikus kereskedelem, a nemzetközi fizetési élet, a nemzetközi kereskedelmi mediáció, a biztosított ügyletek stb. területén is tevékenykedik.

[39] Az univerzális igényű jogegységesítési törekvések vívmányai a nemzetközi gazdasági kapcsolatok „perifériáján” elhelyezkedő területeken születtek.^[57] Ezek közül a legfontosabbak:

[40] A nemzetközi árufuvarozás terén:

- a nemzetközi vasúti árufuvarozási egyezmény (COTIF/CIM);^[58]
- a nemzetközi közúti árufuvarozási egyezmény (CMR);^[59]
- a nemzetközi légifuvarozási egyezmény (ún. varsói egyezmény);^[60] valamint az azt korszerűsítő montreali egyezmény;^[61]
- a belvízi árufuvarozásra vonatkozó budapesti egyezmény;^[62]
- a hajós elismervényekre (->hajóraklevél) és a hajótulajdonosok felelősségére vonatkozó ún. brüsszeli egyezmény;^[63]
- a tengeri árufuvarozásról szóló hamburgi egyezmény;

- a teljes egészében vagy részlegesen történő tengeri árufuvarozásról szóló rotterdami szabályok.

[41] A szellemi tulajdon nemzetközi oltalmáról:

- az ipari tulajdon nemzetközi oltalmáról szóló ún. párizsi uniós egyezmény (PUE);^[64]
- az irodalmi és művészeti alkotások nemzetközi oltalmáról szóló berni uniós egyezmény (BUE);^[65]
- az Egyetemes szerzői jogi egyezmény;^[66]
- az ún. TRIPs egyezmény (a szellemi tulajdonjogok kereskedelmi vonatkozásairól szóló megállapodás).^[67]

[42] A nemzetközi fizetések terén:

- az idegen és a saját váltóra vonatkozó egyezmény (az ún. genfi váltótörvény);^[68]
- az egységes csekk törvény (genfi csekk törvény).^[69]

7.2.3. Egyéb „jogforrások”: kereskedelmi szokások, szokványok, általános szerződési feltételek, mintaszerződések, lex mercatoria

[43] Még ha tisztán jogelméleti szempontból nem is minősül „jognak”, tágabb értelemben jogforrásnak tekinthetjük a nemzetközi kereskedelmi szokásokat (*usus*) és szokványokat (*usances*) (->nemzetközi szokások és szokványok).^[70]

[44] A kereskedők szervezetei által összegyűjtött és írásba foglalt kereskedelmi szokások, az ún. szokványok között kiemelkedő jelentőségűek a ->Nemzetközi Kereskedelmi Kamara (ICC)^[71] által összegyűjtött és közzétett szokványgyűjtemények, így különösen

- az INCOTERMS (*International Commercial Terms*, ->Nemzetközi Kereskedelmi Feltételek);

valamint a ->nemzetközi fizetési ügyletek körében:

- az okmányos meghitelezésekre vonatkozó egységes szabályok és szokványok (*Uniform Customs and Practice for Documentary Credits*; UCP);
- a beszedésre vonatkozó egységes szabályok (*Uniform Rules for Collection*, URC).

[45] A tömegesen és lényegében azonos tartalommal kötött szerződések szükségszerűen magukkal hozták a szerződések standardizálását, így megszülettek az ún. általános szerződési feltételek (*General Conditions*, *Allgemeine Bedingungen*).^[72]

[46] A jellemzően nemzetközi szervezetek által megalkotott, így „semleges” ún. mintaszerződések (*Model Contracts*) egy komplett szerződés akár egy az egyben történő átvételével uniformizálják adott típusú szerződések megkötését.^[73] Ismertebb mintaszerződéseket dolgozott ki például a Nemzetközi Kereskedelmi Kamara a kereskedelmi képviselői szerződések^[74] vagy az egyedárusítási szerződések^[75] megkötéséhez, és ilyenek az ENSZ EGB által kidolgozott, meghatározott gépek, berendezések, tartós fogyasztási cikkek szállítására alkalmazható mintaszerződések is.^[76]

[47] Jogszabálynak nem minősülő jogforrásnak tekinthető a modern értelemben vett ->*lex mercatoria*, a kereskedők joga. Ez tulajdonképpen a nemzetközi kereskedelem résztvevői által kialakított magatartási szabályok összessége, amelyet választottbírók alkalmazhatnak a nemzetközi kereskedelmi jogviták elbírálása során. Idetartozik minden szabály, amely a nemzetközi kereskedelemben előfordul, így a szokás, szokvány, egyezmény, modell törvény vagy mintaszerződés által rögzített rendelkezés, az általános jogelvek, és idesorolható a felek által kialakított és megkötött szerződés is.^[77]

8. A rovat szerkezete

[48] A nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga rovat elsősorban a terület közjogi oldalát bemutató szócikkekkel épül fel. Bár a jogterület részletes és komplex ismertetése terjedelmi okok miatt nem lehetséges, a szócikkek egymással szoros logikai és tartalmi összefüggésben kívánják megvilágítani a nemzetközi gazdasági kapcsolatok jogának szerteágazó rendszerét. (E rovatbevezető szócikkben ezért is szerepelnek részletesebben a jogforrások, mint amelyek próbálják „keretbe helyezni” a szabályozásokat.)

[49] A nemzetközi gazdasági kapcsolatok jogának közjogi színpadán kiemelkedő szerepet játszik a WTO (->Kereskedelmi Világszervezet), valamint a hozzá tartozó főbb egyezmények, így például a GATT (->Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény), GATS (->Általános Egyezmény a Szolgáltatások Kereskedelméről), TRIPs (a szellemi tulajdonjogok kereskedelmi vonatkozásairól szóló megállapodás). Lényegesek az egyes egyezményekben belül érvényesülő jogelvek: *national treatment* (->a nemzeti elbánás elve, NT), *most favoured nation treatment* (->a legnagyobb kedvezményes elbánás elve, MFN). A nemzetközi gazdasági kapcsolatokban ugyancsak fontos a külföldi beruházások ösztönzése, ami maga után vonja a külföldi tulajdon védelmének jogi szabályozását (->beruházásvédelem). Jelentősége miatt külön szócikket kapott a beruházási viták rendezésével foglalkozó nemzetközi szervezet, a ->Beruházási Viták Rendezésének Nemzetközi Központja is.

[50] A nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga magánjogának meghatározó szereplője a ->nemzetközi fizetési ügyletek szokványait és a ->Nemzetközi Kereskedelmi Feltételeket (*International Commercial Terms*, INCOTERMS) megalkotó ->Nemzetközi Kereskedelmi Kamara (*International Chamber of Commerce*, ICC). A nemzetközi kereskedelem egyik jelentős okmánya – amely a fizetési ügyletek közül például az akkreditívénél is megjelenhet – a *bill of lading*, más néven hajóselismervény (->hajóraklevél).

[51] Végül, de nem utolsósorban a jogterület összefüggéseinek megértéséhez szükséges lehet bizonyos alapvető fogalmak bővebb tartalmi kifejtése, így az ún. kereskedők joga (->*lex mercatoria*), a kereskedelmi élet szokásai és szokványai (->nemzetközi szokások és szokványok) és a gazdasági integrációk különböző fokozatainak – ->regionális gazdasági integrációk, ->vámunió – magyarázatával is segítjük az olvasót.

9. JEGYZETEK

[1] BÁNRÉVY Gábor: *A nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga*, Budapest, SZIT, 2018; MÁDL Ferenc: *Összehasonlító nemzetközi magánjog – A nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga*, Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1978; MÁDL Ferenc – VÉKÁS Lajos: *Nemzetközi magánjog és nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga*, Budapest, ELTE Eötvös, 2018; MOLNÁR István János: *A nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga I.*, Budapest, Patrocinium, 2016; VÖRÖS Imre: *A nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga I.*, Budapest, KRIM, 2004.

[2] BÁNRÉVY Gábor: *A nemzetközi gazdasági forgalom és személyi viszonyok jogi szabályozása*, Szeged, JATE, 1980, 24.

[3] BÁNRÉVY (1. j.) 17.

[4] MÁDL (1. j.) 248.

[5] BÁNRÉVY (1. j.) 18, MÁDL–VÉKÁS (1. j.) 24, MOLNÁR (1. j.) 24, VÖRÖS (1. j.) 25–26.

[6] BÁNRÉVY (1. j.) 18, MÁDL–VÉKÁS (1. j.) 24, MOLNÁR (1. j.) 24, VÖRÖS (1. j.) 25–26.

[7] VÖRÖS (1. j.) 30.

[8] Az angol terminológiát illetően a legáltalánosabb kifejezés az *international economic law*, ebbe beletartoznak a nemzetközi adójogi, környezetjogi, munkajogi stb. szabályok is. Jóval szűkebb kört ölel fel az *international trade law*, amely rendszerint az államok közötti kereskedelmi szabályokat

(GATT/WTO-jog) jelenti. Míg az *international commercial law* kifejezés alatt inkább a vállalatok közötti nemzetközi kereskedelmi szabályokat értik.

[9] MÁDL-VÉKÁS (1. j.) 24.

[10] BURIÁN László – RAFFAI Katalin – SZABÓ Sarolta: *Nemzetközi magánjog*, Budapest, Pázmány Press, 2018, 53.

[11] VÖRÖS (1. j.) 26.

[12] MOLNÁR (1. j.) 22.

[13] BÁNRÉVY (1. j.) 20.

[14] BÁNRÉVY (1. j.) 19.

[15] MÁDL-VÉKÁS (1. j.) 24–25.

[16] PALÁSTI Gábor: „A nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga új fejlődési irányai” *Publicationes Univ. Miskolcensis Sectio Juridica et Politica* Tomus 2002/2, 541–581, 2. pont.

[17] PALÁSTI (16. j.) 7. pont.

[18] VÖRÖS (1. j.) 36–38.

[19] VÖRÖS (1. j.) 39.

[20] MOLNÁR (1. j.) 33.

[21] MARTONYI János: „A nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga a XXI. században” in RAFFAI Katalin (szerk.): *A nemzetközi gazdasági kapcsolatok a XXI. században. Ünnepi kötet a nyolcvanéves Bánrévy Gábor tiszteletére*, Budapest, Pázmány, 2011, 82.

[22] MARTONYI (21. j.) 82.

[23] MARTONYI (21. j.) 83.

[24] MOLNÁR (1. j.) 17.

[25] BÁNRÉVY (2. j.) 9.

[26] MÁDL-VÉKÁS (1. j.) 20.

[27] SZÁSZY István: *Az európai népi demokráciák nemzetközi magánjoga*, Budapest, Akadémiai, 1962, 12.

[28] VILÁGHY Miklós: *Bevezetés a nemzetközi magánjogba*, Budapest, Tankönyvkiadó, 1966, 9.

[29] BÁNRÉVY (1. j.) 15.

[30] MÁDL (1. j.) 248.

[31] „Magyarország nemzetközi gazdasági kapcsolatainak [...] jogszabályanyaga

– a szabályösszesség súlya,

– a szabályozás sajátosságai és

– funkciója révén [olyan] komplex jogterületet [képez, amely] a nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga nevet vonzza.” MÁDL (4. j.) 248.

[32] MÁDL (1. j.) 266.

[33] BÁNRÉVY (2. j.).

[34] MÁDL Ferenc – VÉKÁS Lajos: *Magyar nemzetközi magánjog a nemzetközi gazdasági kapcsolatok jogának főbb elemeivel*, Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1981.

[35] BÁNRÉVY (1. j.). Kiindulva Mádl 1978-as munkájából, két részre tagolja az anyagot: elsőként a nemzetközi gazdasági forgalom jogi kereteit és feltételeit meghatározó szabályokat, majd a szerződésnek mint alapvető jogintézménynek a struktúráját véve foglalkozik a nemzetközi gazdasági

kapcsolatok alanyaival, tárgyával, tartalmával (külön kitérve a nemzetközi adásvételre és a kiegészítő szerződésekre). BÁNRÉVY Gábor: *Bevezető gondolatok a nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga fogalmának, szerkezeti felépítésének és tartalmának meghatározásához.*

[36] VÖRÖS (1. j.).

[37] MOLNÁR (1. j.).

[38] MARTONYI (21. j.) 83.

[39] MÁDL-VÉKÁS (1. j.) 25–26, ugyanígy PALÁSTI (16. j.) 7. pont.

[40] MARTONYI (21. j.) 87.

[41] MARTONYI (21. j.) 83.

[42] MARTONYI (21. j.) 83.

[43] MÁDL-VÉKÁS (1. j.) 27.

[44] Például a Beruházási Viták Nemzetközi Rendezésének Központjának (ICSID) *tervezett módosításai.*

[45] A tagolás tartalmában nem kíván teljes körű lenni, és elsősorban a nemzetközi szervezetekre és azok eredményeire fókuszál.

[46] A kapcsolódó egyezmények felsorolására az egyes szócikkeknel kerül sor.

[47] További szervezetek: MOLNÁR (1. j.) 39–42.

[48] BÁNRÉVY (1. j.) 25.

[49] BÁNRÉVY (1. j.) 25–26.

[50] Lásd az [UNIDROIT weboldalát.](#)

[51] Nemzetközi kereskedelmi szerződések *alapelvei, jogesetek és jogirodalom.*

[52] [United Nations Commission on International Trade Law.](#)

[53] MILASSIN László: „Az ENSZ Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Bizottsága (UNCITRAL)” in SZABÓ Sarolta (szerk.): *Bonas iuris margaritas quaerens – Emlékkötet a 85 éve született Bánrévy Gábor tiszteletére,* Budapest, Pázmány Press, 2015, 229–250.

[54] Kihirdette: 1989. évi 1. törvényerejű rendelet az áruk nemzetközi adásvételi szerződéseire vonatkozó elévülési időről szóló, New Yorkban, 1974. június 14-én kelt egyezményről, valamint az áruk nemzetközi adásvételi szerződésére vonatkozó elévülési időről szóló egyezmény módosításáról, Bécsben 1980. április 11-én kelt jegyzőkönyvről.

[55] Kihirdette: 1987. évi 20. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzeteknek az áruk nemzetközi adásvételi szerződéseiről szóló, Bécsben, az 1980. évi április hó 11. napján kelt egyezménye kihirdetéséről. Lásd az [Institute of International Commercial Law weboldalát.](#)

[56] Kihirdette: 1962. évi 25. törvényerejű rendelet a külföldi választottbírószági határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló, New Yorkban 1958. június 10-én kelt egyezmény kihirdetéséről.

[57] BÁNRÉVY (1. j.) 29.

[58] Kihirdette: 1986. évi 2. törvényerejű rendelet a Bernben az 1980. évi május hó 9. napján kelt Nemzetközi Vasúti Fuvarozási Egyezmény (COTIF) kihirdetéséről.

[59] Kihirdette: 1971. évi 3. törvényerejű rendelet a „Nemzetközi közúti áru fuvarozási szerződésről” szóló, Genfben, az 1956. évi május hó 19. napján kelt egyezmény kihirdetéséről.

[60] Kihirdette: 1936. évi XXVIII. törvény a nemzetközi légi fuvarozásra vonatkozó 1929. évi varsói

nemzetközi egyezmény becikkelyezéséről. Módosítását kihirdette: 1964. évi 19. törvényerejű rendelet a nemzetközi légitfuvarozásra vonatkozó egyes jogszabályok egységesítése tárgyában Varsóban, 1929. október 12-én aláírt egyezmény módosításáról Hágában, 1955. évi szeptember 28-án kelt jegyzőkönyv kihirdetéséről.

[61] Kihirdette: 2005. évi VII. törvény a Montrealban, 1999. május 28-án kelt, a nemzetközi légi fuvarozásra vonatkozó egyes jogszabályok egységesítéséről szóló Egyezmény kihirdetéséről.

[62] Kihirdette: 2005. évi CXL. törvény a szülői felelősséggel és a gyermekek védelmét szolgáló intézkedésekkel kapcsolatos együttműködésről, valamint az ilyen ügyekre irányadó joghatóságról, alkalmazandó jogról, elismerésről és végrehajtásról szóló, Hágában, 1996. október 19-én kelt Egyezmény kihirdetéséről.

[63] Kihirdette: 1931. évi VI. törvény a hajóselismervényekre vonatkozólag az 1924. évi augusztus hó 25. napján Brüsszelben kelt egyezmény becikkelyezése tárgyában.

[64] Kihirdette: 1970. évi 18. törvényerejű rendelet az ipari tulajdon oltalmára létesült uniós egyezmények 1967. július 14-én Stockholmban felülvizsgált, illetve létrehozott szövegének kihirdetéséről.

[65] Kihirdette: 1975. évi 4. törvényerejű rendelet az irodalmi és a művészeti művek védelméről szóló 1886. szeptember 9-i Berni Egyezmény Párizsban, az 1971. évi július hó 24. napján felülvizsgált szövegének kihirdetéséről.

[66] Kihirdette: 1975. évi 3. törvényerejű rendelet az Egyetemes Szerzői Jogi Egyezmény Párizsban, 1971. évi július hó 24. napján felülvizsgált szövegének kihirdetéséről.

[67] Kihirdette: 1998. évi IX. törvény az Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény (GATT) keretében kialakított, a Kereskedelmi Világszervezetet létrehozó Marrakesh-i Egyezmény és mellékleteinek kihirdetéséről.

[68] Kihirdette: 1965. évi 1. törvényerejű rendelet a Genfben, 1930. június 7-én megkötött váltójogi egyezmények kihirdetéséről.

[69] Kihirdette: 1965. évi 2. törvényerejű rendelet a Genfben, 1931. március 19-én megkötött csekkjogi egyezmények kihirdetéséről.

[70] Bővebben BÁNRÉVY (1. j.) 30.

[71] Lásd az [International Chamber of Commerce weboldalát](#).

[72] BÁNRÉVY (1. j.) 32.

[73] BÁNRÉVY (1. j.) 33.

[74] *Commercial Agency: Guide for drawing up contracts.* – ICC No. 410, *The ICC Model Commercial Agency Contract.* – ICC No. 496.

[75] *Guide to Drafting International Distributorship Agreements.* – ICC No. 441, *The ICC Model Distributorship Contract* – ICC No. 518.

[76] Például a 188. sz. „Berendezések és gépek exportjára vonatkozó általános szállítási feltételek”.

[77] MOLNÁR István János: *A nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga II.*, Budapest, Patrocinium, 2016, 40.